

MÚZIK DEFTERİ

VakıfBank Kültür Yayınları: 0478
Sanat: 034

MÜZİK DEFTERİ
SAYI 4

Yayın Kurulu

Doç. Dr. Adnan Esenyel, Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Alper Maral, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar
Üniversitesi

Antonio Pirolli, Lizbon Sao Carlos Operası
Aydın Büke, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Aysel Demir, Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Bertan Rona, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Can Okan, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağnur Gürsan, Devlet Opera ve Balesi Sanatçısı
Dr. Deniz Sever, Girne Amerikan Üniversitesi
Doç. Dr. Ekin Öyken, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Emir Ülger, Başkent Üniversitesi
Evin İlyasoğlu, Müzik Yazarı
Prof. Dr. Filiz Kamacıoğlu, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Uçarsu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi

Keysudar Sever, Koro Şefi

Prof. Dr. Kıvılcım Yıldız Acar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi

Prof. Dr. Namık Sinan Turan, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Oktay Taftalı, Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Raşit Görkem Aytimur, Müzik ve Güzel Sanatlar
Üniversitesi

Serhan Bali, Müzik Yazarı

Doç. Dr. Öğretim Üyesi Şule Gece, Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur Ekren, İstanbul Üniversitesi

Ünüşan Kuloğlu, Devlet Opera ve Balesi Sanatçısı

Volkan Akkoç, Devlet Opera ve Balesi Sanatçısı

Doç. Dr. Zeynep Esenyel, Düzce Üniversitesi

İletişim

muzikdefteri@vbky.com.tr

Sayfa Uygulama

Yümna Sarıkaya

Kapak

Faruk Özcan

Dergi Editörü

Prof. Dr. Uğur Ekren

Son Okuma

Baha Zafer

VakıfBank Kültür Yayınları

İnkılap Mahallesi

Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi

No: 7/A1 – Kat 13

34768 Ümraniye / İstanbul

Telefon: 0 216 285 9571

www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026

ISBN 978-625-5848-97-0

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.

Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12

34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye

Tel: +90 444 62 18

Sertifika No: 71320

1. Baskı: Temmuz 2026

MÜZİK DEFTERİ

İÇİNDEKİLER

Uğur Ekren Editörün Sunuşu	7
Hale Tetik <i>Midas'ın Kulakları</i> Operası ve Bergson'da Gülmenin Toplumsal İşlevi	9
Şafak Ural Müzik Dili Olarak Türkçe	19
Eren Tamer Dilin Sınırları ve Müziğin İfadesi: Ludwig Wittgenstein ve Johannes Brahms	33
Hale Tetik ve Yalçın Tura Çekmecede Kalanlar: Yalçın Tura ile Seslendirilmeyi Bekleyen Eserleri Üzerine	45
Ömer Eğecioğlu Félicien David: Yolu İstanbul ve İzmir'den Geçen Bir Oryantalizm Öncüsü	51
Zeynep Sandalcı Müzik ile Resim İlişkisi Bağlamında Azize Cecilia Tasvirlerine Kısa Bir Bakış	67

EDİTÖRÜN SUNUŞU

Dergimiz MÜZİK DEFTERİ 4. sayısında önceki sayılarında olduğu gibi son derece farklı ve ilgi çekici konulara eğilen yazılarla okuyucularına ‘merhaba’ diyor. Müzik, bu sayımızda da yine geniş bir perspektiften, disiplinler arası iş birliği gözetilerek, temel meseleler doğrultusunda, farklı alanlardan gelen değerli Araştırmacılar tarafından mercek altına alınıyor. Böylece gerçek bir müzik kültürü inşa etmek için elzem olan çeşitlilik ve çok renklilik dergimizin sayfalarından tüm okuyuculara bir çağrı olarak ulaşıyor.

Bu sayımızda ülkemizin yaşayan en önemli bestecisi ve müzik insanı olan değerli

sanatçımız YALÇIN TURA Hocamızla gerçekleştirilmiş bir söyleşiye de yer veriyoruz. Büyük ustamızın müzik, sanat ve kendi eserleri hakkındaki düşünce, yorum ve hatıralarını sizlere ulaştırma şansına sahip olmanın sevinci ve gururunu yaşıyoruz. Değerli üstadımıza sağlık, huzur ve mutluluk dileklerimizle teveccühü ve nezaketi için teşekkür ediyoruz.

Gelecek sayılarımızda ülkemizin diğer önemli sanatçılarıyla da sizleri buluşturma arzu ve temennimizle keyifli okumalar diliyoruz.

Prof. Dr. Uğur Ekren

MİDAS'IN KULAKLARI OPERASI VE BERGSON'DA GÜLMENİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

HALE TETİK

Midas'ın Kulakları, tiyatrodan operaya uzanan yolculuğuyla ülkemizin önemli eserleri arasında yer alır. Güngör Dilmen'in bir tiyatro oyunu olarak ele aldığı eser, Ferit Tüzün'ün bestesiyle operaya dönüşmüştür. Eserde, gülme ve gülünç olma durumuna sıkça rastlarız. Felsefede ise gülme, Henri Bergson tarafından kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmada Bergson'dan hareket ederek *Midas'ın Kulakları* operasında gülme ve gülünç olma durumlarını incelemeye çalışacağım.

TİYATRODAN OPERAYA MİDAS'IN KULAKLARI

Güngör Dilmen'in konusunu Frigya mitolojisinden aldığı *Midas'ın Kulakları*, *Midas'ın Altınları* ve *Midas'ın Kördüğümü* üçlemesinin her biri farklı konuları ele alan ve farklı tarihlerde yazılan eserlerdir. *Midas'ın Kulakları*, 1959 yılında düzenlenen yarışmada¹ birinci seçilmiş, hem ülkemizde hem de yurt dışında yazarın en çok sahnelenen eserlerinden biri olmuştur.²

Midas'ın Kulakları operası, bireysel ve toplumsal birçok bakış açısını bize sunar. Eserde, Tanrılar arasındaki çekişmeler, Midas üzerinden bireyin trajik durumu, yöneten ile yöne-

tici arasındaki ilişki gibi birçok mesele üzerine düşünmemiz mümkün. Aynı zamanda bu eser gülme kavramının toplumla olan ilişkisi üzerine farklı bir bakış açısı getirmemizi de sağlar. Eserde gülme kavramını incelemeye başlamadan önce eserin konusunu ve oyundan operaya geçiş hikâyesini incelemek yerinde olacaktır.

MİDAS'IN KULAKLARI EFSANESİ

Midas'ın Kulakları, Frigya mitolojisinin bilenen en ünlü efsanelerinden birisidir. Efsane, Gordium Kralı Midas'ın Apollon ve Pan arasındaki müzik yarışmasında yargıçlık yapmasıyla başlar. Sonunda Pan'ı kazanan ilan eden Midas, Apollon'un öfkesiyle karşı karşıya kalır. Apollon, gerçek müzikten anlamadığını düşündüğü Midas'ın kulaklarını eşek kulaklarına çevirir. Midas için kulaklarının eşek kulaklarına dönüşmesi büyük bir utanç kaynağıdır. Alay edilmekten korkan Midas, kulaklarını herkesten gizler. Ancak saçlarını kestirmek zorunda kaldığında berberi eşek kulaklarını görür. Bu sırrı tutmakta zorlanan berber, sırrını bir kuyuya fısıldar. Berberin sesi kuyudan sazlıklara doğru yankılanır ve Midas'ın eşek kulakları halk arasında yayılır. Böylece Midas, toplum içinde komik duruma düşer.

Güngör Dilmen'in *Midas'ın Kulakları* oyunu, efsaneyle paralel gider. Oyunda tıpkı efsanede olduğu gibi Apollon ve Pan arasındaki

1. *Sinema ve Tiyatro Dergisi* tarafından düzenlenen yarışmadır.

2. Mukadder, Yayıoğlu, "Güngör Dilmen'le Söyleşi", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 2005, s. 129.

yarışmada Midas yargıçlık yapar. Pan'ı galip seçen Midas, Apollon tarafından eşek kulaklarıyla cezalandırılır. Ancak efsanenin sonu Dilmen'in eseri için yalnızca bir başlangıçtır. Dilmen bilindik efsaneyi alır ve kalemıyla bu efsaneye yeni bir son yazar.

Güngör Dilmen'in Midas için yazdığı son oldukça ilgi çekicidir. Midas bu sona göre kulaklarına alışmış, hatta kulaklarını kendisine üstünlük getiren bir araç olarak görmeye başlamıştır. Bu adeta aşağılık kompleksinin güce dönüşmesidir. Apollon'un eşek kulaklarını geri almasıyla Midas, tekrar halk tarafından yadırganır ve kendisiyle alay edilir. Dilmen, halkın bu tutumunu değerlerin göreceliği ve halkın kaypaklığı olarak değerlendirir.³

1960 yılında oynulaştırılan *Midas'ın Kulakları*, hak ettiği ilgiyi ve başarıyı yakalamış ve çok konuşulan tiyatro eserlerinden biri olmuştur. 1966 yılında ise TRT, ikinci kuşak bestecilerimizden Ferit Tüzün'e opera siparişinde bulunmuştur. Besteleyeceği opera için araştırmalara girişen Tüzün için *Midas'ın Kulakları* eseri, operaya dönüştürebileceği forma sahip bir eserdir. Eser, operaya dönüştükten sonra 1969 yılında İstanbul Devlet Operası tarafından İstanbul Kültür Sarayı'nda sahnelenmiştir.

Ferit Tüzün, *Midas'ın Kulakları* üzerinde üç yıl gibi bir süre çalışmıştır. Tüzün, her kelimeyi incelemiş ve eserin prozodik yapısının hatasız olmasına özen göstermiştir. Örneğin, oyunda yer alan 'Kral' kelimesinin iyi tınlamaması Tüzün'ü oldukça rahatsız ettiği için Dilmen, 'Kral' yerine 'Hakan' kelimesini önermiştir.⁴

3. Yayıoğlu, "Güngör Dilmen'le Söyleşi", s. 129.

4. Şehriban, Akbaba, "Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı Performans Yüksek Lisans Programı

Her tiyatro metninin operaya dönüşmesi mümkün olmayabilir. Metnin iyi bir libretto halini alabilmesi için birtakım özelliklere sahip olması gerekir. Ferit Tüzün'ün *Midas'ın Kulakları* eserini operaya dönüştürmek için tercih etmesinin sebeplerinden birisi konusunun ilgi çekici olmasıdır. İkinci sebep ise eserde kullanılan dilin özelliğidir. Eserin manzum tiyatro özelliğine sahip olması Tüzün'ün bestelemesi için elverişli olmuştur.

Güngör Dilmen, eserinde serbest nazım diğer bir deyişle 'ritmik dil' kullanmıştır. Dilmen'e göre tiyatrodaki şiir, süslü bir dil anlamında ele alınmaz. Şiirin bir işlevi olmalıdır. Düz bir yazıyla anlatılması oldukça uzun süren bir yaşantı, şiirin kullanımıyla bir çırpıda anlatılabilir. Dilmen için şiir sözcüklerle başlar ancak daha fazlasını da ifade eder. Sahnede kullanılan bir dekor, renk uyumu veya zıtlığı tiyatro şiirini yaratabilir. Dilmen'in şiire olan bu bakışı eseriyle de uyum içindedir. *Midas'ın Kulakları*, şarkılar, dans, müzik ve koreografıyı de içerdüğinden Dilmen'e göre yalnızca manzum bir oyun olabirdi.⁵

Dilmen'e göre *Midas'ın Kulakları* eserinin manzum dile sahip olması Tüzün'ün bu eseri operaya dönüştürmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca operaya bakış açısının Tüzün'le benzerliği de birlikte çalışmalarına olanak sağlamıştır. "... Oyunun manzum oluşu, kısa dizelerle yazılmış olması bestelenmesini kolaylaştırdı. Besteci Ferit Tüzün'le iyi anlaştık. İkimiz de operayı sevmiyorduk. Ortaya müzikli bir oyun çıktı."⁶

Güngör Dilmen, Ferit Tüzün'ün opera besteleyiş sürecindeki başarısını öncelikle söz

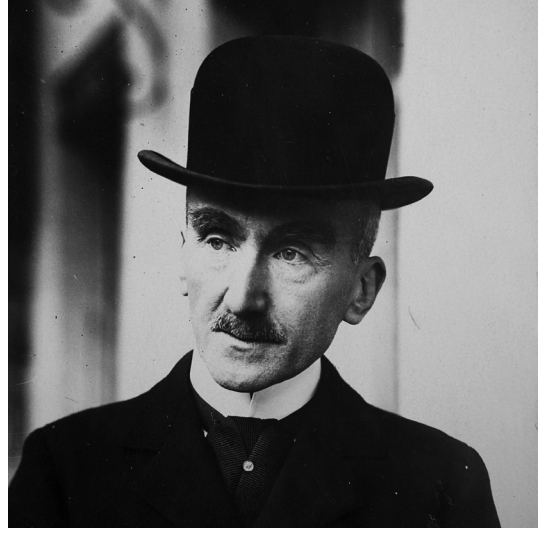
Yüksek Lisans Tezi, 2017, s.17.

5. Yayıoğlu, "Güngör Dilmen'le Söyleşi", s. 130-131.

6. Yayıoğlu, "Güngör Dilmen'le Söyleşi", s.132.

müzik arasındaki bileşimi en iyi biçimde gerçekleştirmiş olmasına bağlar. Klasik operalardaki sözle müziğin zavallı anlaşmazlığına karşı Tüzün'ün eserinde söz ve müzik arasında tam bir kaynaşma vardır. İkinci olarak tiyatro ritminin eserde korunmuş olması başarıyı getirmiştir. Tiyatro yaşamda var olan iç ritmi ve tempoyu yakalar. Besteci müziğini yaparken bu ritimleri ağırlaştırırsa dramatik gerilim yok olur. Sözler ve sahneler gereksiz uzamış olur. Ferit Tüzün, eseri bestelerken müziğin dinamik olması sayesinde bu tehlikeyi uzaklaştırmıştır. Koronun düz söylemesi veya Tüzün'ün bestesiyle söyleme süresinde çok büyük bir fark bulunmuyor. Kısacası müzik, tiyatro eyleminde duraklamaya veya ağırlaşmaya sebep olmamıştır. Son olarak Tüzün'ün eserin tamamına zoraki biçimde müzik eklememesi eseri daha başarılı hale getirmiştir. Bunu özellikle Berberbaşı karakterinin sahnelerinde görmekteyiz. Bu rol için bir opera sanatçısı değil tiyatro sanatçısı tercih edilmiştir. Dilmen'e göre müziği bazı yerlerde kullanmamak oyunun tiyatro gerilimi varken tavsamasını engellemiş hem de seyircinin kulağının yeni müzik hamleleri gelmeden önce kısa bir süre dinlenmesini sağlamıştır.⁷

Midas'ın Kulakları'na dair yaptığımız bu açıklama eserin oluşma süreci ve eserin konusu hakkında bir bilgilendirme niteliğindedir. Esere biraz daha yakından bakarsak Bergson'un toplum ve gülme arasında kurduğu ilişkiye benzer bir ilişki kurmamız mümkündür. Burada *Midas'ın Kulakları* eserine kısa bir ara verip Bergson'un gülme üzerine görüşlerine yer vermemiz yerinde olacaktır.

Henri Bergson

BERGSON'DA GÜLMENİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

Felsefe tarihinde gülme kavramı söz konusu olduğunda çok kapsamlı olmamakla birlikte filozofların birtakım görüşler bildirdiğini görmekteyiz. Ancak gülme üzerine ilk ciddi çalışmayı yapan, yalnızca bu konuyu ele alan bir eser veren kişi Henri Bergson'dur. Bergson felsefesine geçmeden önce felsefe tarihinde gülme üzerine filozofların görüşlerinden çok kısa bahsedelim.

Gülme kavramına Platon felsefesinde kısa ve yüzeysel de olsa birkaç fikre rastlarız. Platon iyi ve ideal bir devlet kurmanın ancak iyi eğitilmiş bir insanla mümkün olacağını söylemiştir. Platon, Sokrates'in görüşlerini aktarıırken gülünç olanı bir kusur olarak ele alır. Ona göre erdem sahibi kişi nedensiz yere gülünçlük yapmamalıdır.⁸

7. Akbaba, "Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi", s.17.

8. Feyza Ceyhan Çoştı, "Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud", *Felsefe Dünyası Dergisi*, 2020, s.138.

Platon'un *Devlet* diyalogunda gülünç olan genelde ahmakça olana ve kötü olana bağlanı. Kitabın bir yerinde geçen diyalog oldukça ilgi çekicidir. Eserde "kötülük taşımayan bir şeyi ancak budalalar gülünç bulur"⁹ sözü, iyinin içinde gülünce yer olmadığını bizlere gösterir. Platon'un felsefesine baktığımızda gülünç olanın da gülenin de hoş karşılanmaması dikkatimizi çeker. Bu yönüyle gülmek tamamen olumsuz bir anlam taşır. İdeal bir devlette gülünç olana ve aşırı gülene yer yoktur.

Platon'un komedy ve tragedya görüşlerinde de gülmeye dair ayrıntılara rastlarız. Platon'a göre tragedya ve komedyadaki duygular seyircilere yansır. Tragedyada yaşanan bir felakete seyirciler de kendi felaketiymiş gibi katılır. Böylece başkalarının duygusu seyirci olarak bizlerin duygusuna dönüşür. Komedyada ise normalde utanmaya sebep olan soytarılık beğeni kazanır. Bu durum, Platon'a göre sakıncalıdır. Normalde hoş karşılanmayan soytarılık, komedyayla onay alır ve kişinin eylemine yansiyabilir. Platon *Yasalar* eserinde komedy ozanlarının yurttaşlara gülünç şeyler söylemesinin ve yurttaşları alaya almasının engellenmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁰

Aristoteles ise komedy ve tragedya özelliklerini anlatırken gülünç olandan bahseder. Aristoteles'e göre komedy, ortalamadan daha aşağı olan karakterleri ele alır. Komedy, her kötü olan şeyi değil, gülünç olanı taklit eder ve soylu olmayı ele alır. Bunun sebebi, gülünç olanın özünde soysuz ve kusurlu olmasıdır.¹¹

Aristoteles gülmeye tam olarak karşı değildir. Ona göre şaka hazla ilişkilidir ve yaşam için zorunludur. Ancak, nüktedan ve şaklaban arasına bir sınır çizer. Şaklaban kişi güldürmek için sevimli birinin söyleyemeyeceği şeyleri veya bazılarının dinlemeyeceği şeyleri söyleyebilir. Yol yordam bilen kişi doğru ve soylu kişiye yakışanı söylemeyi ve dinlemeyi bilir. O yüzden soylu insanla köle ruhlu olan insanın, eğitilmiş insanla eğitilmemiş insanın şakası farklıdır.¹²

Görüldüğü gibi Platon ve Aristoteles felsefesinde gülme daha çok olumsuz anlamda kullanılmıştır. Gülme kavramını başka filozofların eserlerinde de görmemiz mümkün. Ancak bunu sistemli olarak ele alan filozof, Bergson'dur. Onun gülme üzerine düşünceleri bireyden çok toplumla bağlantılıdır.

Bergson'un gülme kavramı öncelikle onu sınırlamasıyla başlamaktadır. Filozofa göre gülme yalnızca insana özgü bir eylemdir. Yani insana özgü olan dışında komik yoktur. Ona göre bir insanın dışarda bırakıldığı bir görünüm güzel, çirkin, zarif, yüce veya anlamsız olabilir ancak gülünç olması mümkün değildir.¹³

Burada hemen aklımıza insan dışında komik bulduğumuz şeyler gelebilir. Bizim için bazen bir hayvanın yüzü veya bir nesnenin durumu gülünç olabilir. Peki, komik yalnızca insana özgüyse ve insan dışında hiçbir şeye komik bir anlam yüklenemiyorsa hayvanları ve nesnelere gülünç yapan nedir?

Bergson'a göre bir hayvana veya bir nesneye gülmemizin tek sebebi ona insana özgü bir şeyler yüklememizdir. Bergson bunu bir şapka

9. Platon, *Devlet*, çev. Cenk Saraçoğlu, Veysel Atayman, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2005, s.126.

10. Çoştur, "Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud", s.138.

11. Aristoteles, *Poetika*, çev. İsmail Tunali, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987, s.20.

12. Çoştur, "Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud", s.138-139.

13. Henri, Bergson, *Gülme Komiğın Anlamı Üstüne Bir Deneme*, çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, s.12.

örneğiyle açıklar. Bir şapkada bizi güldüren bir şey varsa, burada kullanılan keçe veya hasır parçası değildir. Bu şapkanın bizi güldürmesinin tek sebebi bizim ona yüklediğimiz anlamdır.¹⁴

Bergson'un bu sınırlaması oldukça önemlidir. Biz gülmeyi basit bir şey olarak görssek de filozofa göre gülmek insan işidir ve birtakım kuralları vardır. Gülmek gelişi güzel ortaya çıkmaz. Bazı şartların sağlanması gerekir. Bu şartlardan ilki duygusuzluktur. İkinci şart ise bizi topluma götürecektir.

Komiğin etkin olması için çok dingin ve çok düzgün bir ruh gereklidir. Aldırmazlık komiğin doğal ortamıdır. Gülmenin en büyük düşmanı ise heyecandır. Bir kişiye gülmemiz için ona karşı bir duygusuzluk haline ihtiyacımız vardır. Daha açık ifade edecek olursak, gülünecek kişiye karşı sevgimizi unutmamız, acıma duygusunu susturmamız gerekir. Yani tamamen duygusuzluk halinde olmalıyız.¹⁵

Bergson'a göre her olaya duygusal yakınlıklarla dolu bir yaşama ayak uyduran ruhlar gülmeyi bilemezler ve anlayamazlar. Sempatimizi en geniş biçimde açtığımızda en hafif şeyler bile bir ağırlık kazanır ve her şey ciddi bir görünüme ulaşır. Tam tersi umursamaz bir şekilde yaklaşırsak, birçok dram bir komedyaya dönüşür. Bergson, dans edilen bir salonda müziği kısıtığımızda dansçıların büründüğü komik durumu örnek verir. Bu tarz durumların komik olma sebebi duygu uyandıran şeyin müzik olmasıdır. Müzik susunca hareketler komik kalır. Komiğin etkisini göstermesi için yüreğin uyuşturulması gerekir, çünkü komik arı zekâyla ilgilidir.¹⁶

Böylece Bergson, komik söz konusu olduğunda duygu ve akıl arasında keskin bir ayırım yapmış olur. İnsanın hisleriyle ilgili bir şeymiş gibi hissettiği gülmenin, salt akla dayanması garip gelebilir. Bu, gülmenin içindeki cezalandırma işleviyle daha anlaşılır hale gelecektir. Ancak cezadan önce gülmenin toplumla olan ilişkisinden biraz bahsedelim.

Bergson'a göre gülmek toplumsal bir olaydır. Komik, arı bir zekâyâ seslenir. Ancak bu zekâ öteki zekâlarla ilişkide olmalıdır. Gülmek yankıya ihtiyaç duyar. Komikten bir tat almak istiyorsak bir arada olmamız gerekir. Gülme denilen eylem Bergson'a göre bir toplum içinde ortaya çıkar. Bir vagonda ya da bir lokantada yabancı olduğumuz topluluklar arasında gerçekleşen gülüşmenin bize anlamsız gelmesinin sebebi tam olarak budur. Kısacası Bergson'a göre gülmek öbür gülünlerle yapılmış bir anlaşma, neredeyse bir suç ortaklığıdır.¹⁷

Toplum bir araya gelecek. Duygularını susturacak ve bir şeye gülecek. Bu, boş bir gülme mi? Topluma bir faydası var mı? Bunu araştırmamız gerekir.

Sokakta ayağı takılıp düşen adama güleriz. Bunun sebebi adamın beceriksizliğidir ve doğal yolla elde edilir. Başka bir adama tuzaklar kurulmuş olsun. Sandalyesi kırılсын ve düşsün, hokkasına kalem batırdığında çamur çıksın. Bu yapay şekilde elde edilmiş olur. Birişi doğal yolla öbürü yapay şekilde elde edilir. Ama sonuçta komiktir. Bu komiğin sebebi dikkatli bir yumuşaklığın, canlı bir çevikliğin yerini mekanik bir katılığın almış olmasıdır. Her iki olayda da komik olan dışşal olarak belirlenmiştir. Bir de içe işleyen bir komik vardır. Burada dalgınlık söz konusudur. Örneğin kişi

14. Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, s.12.

15. Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, s.13.

16. Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, s.14.

17. Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, s.14

bugünün gerçekleri yerine geçmiş ve düşsel bir duruma ayak uydurursa içsel bir sebep ortaya çıkmış olur. İşte burada komik insanın içine yerleşmiştir. Dalgınlık bize tam olarak komiğin kaynağını vermez ama gülmenin en büyük doğal eğilimlerindedir.¹⁸

Bergson'un gülme üzerine görüşlerini anlayabilmek için felsefesine kısaca göz atmak yararlı olacaktır. Onun felsefesi oluş ve değişim kavramlarını ele alır. Gerçek olan, sürekli oluş halindedir ve bu oluş ancak sezgi ile kavranır. Bütün bu oluşun kaynağında *Hayat Hamlesi* (elan vital) bulunur. Bu *Hayat Hamlesi*, yaratma isteğidir ve bu istek otomatizme takıldığında uyuklamaya başlar. Sürekliliğin bozulması, hayatın otomatikleşmesi ve maddeye indirgenmesi durumlarında komik kavramı ortaya çıkacak ve gülme baş gösterecektir. Komik olan hayatın, canlılığın akışında yer alan duraksamadır aslında. Katılığın, mekanikliğin ortaya çıktığı yerde bizi komik olan karşılar.¹⁹

Buraya kadar gülmenin toplumla olan ilişkisi üzerine ve dışsal kaynaklı ile içsel kaynaklı gülme üzerine konuştuk. Ancak gülmenin toplumdaki işlevi üzerine henüz tam yargıda bulunmadık. Toplum için gülme ne ifade ediyor? Biz gülerken neyi amaçlıyoruz?

Yaşam ve toplum, bireylerden içinde bulunduğu durumu çepeçevre ayırt edebileceği uyanık bir dikkatle birlikte bu duruma ayak uyduracak beden ve ruh esnekliği ister. Yaşamın ortaya koyduğu birbirini tümleyen iki güç gerginlik ve esnekliktir. Gerginlik ve esneklik bedende eksik olduğunda hastalık, kazalar, sakatlıklar ortaya çıkar. Ruhta eksik olduğunda

ise ruhta fakirliğin aşamaları, delilik çeşitleri ortaya çıkar. Karakterde eksik olduğunda ise toplumsal yaşamla derin uyumsuzluklara sebebiyet verir. Toplum ise iyi yaşamayı ister. Kısacası toplum bizden sürekli karşılıklı uyum bekler. Bundan dolayı toplum, karakterin, bedeninin ve aklın katılığına kuşkuyla bakar. Bu katılık, toplumdaki uzaklaşmanın ayrı olmanın olası belirtisi olarak görünür. Toplum buna somut bir baskı göstermez. Çünkü somut olarak etkilenmemiştir. Henüz bu şey olası bir durumdur ve topluma kaygı verir. Bu yüzden toplum gülme ile karşılık verir. Böylece gülme bireyde bir korku yaratır ve durum bastırılmış olur. Böylece mekanik katılık gülme sayesinde yumuşamış olur.²⁰

Yukarıdaki açıklamamızdan da anlaşılacağı gibi gülme, toplumun birey üzerinde bir düzeltme işlevi görür. Topluma aykırı bir katılığa sahip olan bir beden veya eylem gülme yoluyla toplum tarafından düzeltilmeye çalışılır. Kısacası gülme, toplumun bir çeşit uyguladığı ceza biçimi olarak görülebilir ve amaçlı bir eylemdir.

MİDAS'IN KULAKLARI OPERASINDA GÜLMENİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

Midas'ın Kulakları operasına geri dönelim ve Bergson'un görüşleriyle birlikte eseri inceleyelim. Eserin ilk bölümü, Apollon ve Pan arasında yapılan yarışmayla başlar. Yarışma öncesinde Midas'ın Apollon ve Pan'a yaklaşımı dikkat çekicidir. Midas Apollon'a türlü türlü iltifatlar ederken, Pan'a karşı iltifat konusunda hayli cimri davranır.

18. Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, s.16-17.

19. Çoştur, "Gülme Üzerine Bir Deneme: Bergson ve Freud", s.143.

20. Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, s. 22.

Apollon müziğinin yalnızca anlayan kulaklar için olduğunu söyler. Ancak müziğini çalmaya başladığında onu duyan tek kişi Kral Midas'tır. Halk, Apollon'u duymaz ama 'müzikten anlamayan kişi' olmak istemediği için duyuyormuş gibi davranır. Ancak Berberbaşı karakteri, halkın müziği duymadığını söyleme cesaretine sahip olan tek kişidir:

*"Yalan, yalan, yalan! Kimse işitmiyor Apollon'u, kimse işitmiyor. Tanrı saçır kulaklara çalıyor. Yalan, yalan! Apollon'un çalgısından anlayan beri gelsin. Ne bu, ne bu, ne bu, ne ben! Bak, yel uçuyor kulaklarımızda, mutsuz kulaklarımızda Tanrının ezgileri gürültüye gidiyor! Yalan, yalan..."*²¹

Berberbaşı'nın aykırı duruşu, Midas tarafından öfkeyle karşılanır ve Berberbaşı'nı yarışma alanından kovar. Berberbaşı doğruyu söylemiştir ancak toplumda bu doğruyu dile getiren tek kişi olduğu için azarlanmış ve kısa bir an için de olsa toplumdaki dışlanmış. Burada Bergson'u hatırlayalım. Daha önceden de belirttiğimiz gibi Bergson'a göre toplum, kendisine aykırı olan fikir ve davranışları kabul etmez. Onu bir şekilde cezalandırır. Burada da Berberbaşı doğru bulduğu şeyi söylemiş ancak aykırı duruşu nedeniyle cezalandırılmıştır: "...cezalandırma ve misilleme yapabilme gücü çeşitli sosyal güçleri elinde tutan, Bergson'da yaşamla birlikte ele alınan, yaşamdan kopuk görülme ve hatta onunla bir olan toplumdadır..."²²

Midas, içten gelen bir övgüyle bahseder Apollon'un müziğinden: "Ne güçlü ezgiler

bunlar, ne yüce bir musiki. Çal, büyük Apollon çal!"²³

Müziğini duyurma sırası Pan'a geldiğinde ise halk onun flütünden çıkan sesleri duyar ve çok beğenir. Sırasıyla halktan iltifatlar yükselmeye başlar. Ancak Midas halkıyla hemfikir değildir. Pan kendinden geçmiş bir şekilde flütünü çalarken Midas onu sert bir şekilde uyarır: "Durduramayacağız, gözleri dönmüş, ağzı köpük içinde. Hey Pan artık kes, yeteeler!"²⁴

Sadece bir seyirci olarak eserin bura-yaya kadar olan kısmına baktığımızda Midas'ın Apollon'u galip ilan edeceğini düşünmemiz çok doğaldır. Midas, daha müzik yarışması başlamadan evvel, Apollon'u sürekli onurlandırırken Pan'ı sıradanlaştıracak şekilde davranmıştır. Yarışma sırasında ise Apollon'un müziğini överken Pan'a karşı övgü dolu tek bir cümlesi yoktur. Ancak Midas'ın kararı tam tersi şekilde olmuştur ve Midas Pan'ı seçmiştir. Midas'ın tercihinin sebebini iki nedene bağlayabiliriz. Bu sebeplerden birisi toplum baskısıdır. İkinci sebep ise Midas'ın Tanrıların en gururlusu olan Apollon'u yenme isteğidir.

Midas'ın kararında toplumun ne kadar güçlü olduğunu Pan'ın yarışma sonrası değerlendirmesinde görmekteyiz. Yarışma bitmiş ve halk duyduğu tek müzik olan Pan'ı seçmiştir:

*"Pan, Pan, hey koca Pan, Pan,
Pan, Pan, hey yüce Pan.
Pan yarışmayı kazandı.
Pan yarışmayı kazandı..."*²⁵

Kazananı belirleyecek kişi Kral Midas olmasına rağmen halk kendinden emin bir şekilde Pan'ı

21. Akbaba, Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi, s.17.

22. Berdan, Kaya, Bergson'un Gülme Teorisi: Bir Cezalandırma Mekanizması Olarak Gülme(Felsefe Dünyası, 2021), s.280.

23. Akbaba, Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi, s.92.

24. Akbaba, Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi, s.94.

25. Akbaba, Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi, s.95.

kazanan ilan etmiştir bile. Bunu, kralın sözü kadar halkın sözünün de önemli olduğunu gösteren ufak bir detay olarak okuyabiliriz. Pan, kendisinin seçilmemesi durumunda halkın Midas'a hesap soracağını vurgulamıştır:

“Dinle Apollon, tek bir ses olmuş Gordium adımı çağırıyor. Heey, susmayacak mısınız be. Midas'ı şaşırtıyorsunuz. Ya kızıp da gü-rültünüze Apollon'u kazandırırsa Midas? Bilmem ne yaparsınız, gidi yaygaracılar sizi! Gordium'u birbirine katarsınız.”²⁶

Pan'ın Gordium halkı hakkında söyledikleri önemlidir. Halk, Midas üzerine baskı yapabilecek güce sahiptir. Toplum, Pan konusunda hem-fikir olmuştur ve Midas'tan toplumdan yana karar vermesini beklemektedir. Pan'a göre Midas'ın kararı toplumdan yana olmadığına ise bir kar-ğaşa çıkması mümkündür. Kısacası toplum kral karşısında söz hakkına sahiptir ve gücünün de farkındadır. Halkın Pan'ı alkışlaması Midas'ın biraz da olsa kafasını karıştırmıştır. Apollon ise hem müziğine hem de Midas'a güveniyordur.

Midas her ne kadar müzikten anlayan kulaklara sahip olsa da halkının sözü onun üzerinde bir tesir bırakır. İkinci olarak Midas her insanın düşebileceği bir kibirle karar verir:

“Bu en büyük gün benim için. Gözümün içine bakıyor iki Tanrı. Bir sözümle biri yıkılacak, bir sözümle. Yüreklere titreyerek bekliyorlar yargımı. Yenik düşüreceğim, en güçlüsünü en gururlusunu.”²⁷

Midas en gururlu ve güçlü gördüğü Apollon'u mağlup ilan eder. Pan kazanmanın mutluluğuyla flütünü Midas'a hediye eder. Apollon'un Mi-

das'a hediyesi ise eşek kulaklarıdır. Apollon'un bu hediyesi Midas için yıkıcı olur. Kulaklarının eşek kulaklarına dönüşmesinden sonra Midas'ta halkın anlam veremediği bir değişim olur. Başına kırmızı bir külah geçirir ve karanlık koridorlarda dolaşır. Üstelik alınganlığı artmıştır. En ufak bir gülümsemeye tahammül edemez:

*“Midas: Güldünüz, niye güldünüz arkamdan?
Berberbaşı: Biz hiç gülmedik Midas.*

I. Adam: Sesimiz çıktı mı?

Midas: Güldünüz, sırtıttığınızı işittim ar-kamdan.

*II. Adam: İnan Midas şu kadarcık gülmedik.
Heykelcibaşı: Hep asıktı suratlarımız.*

Midas: Bak şunların suratlarına

Berberbaşı: Seni görünce hakanım ne yapa-cağımızı bilemiyoruz suratlarımızı. Gülüyo-ruz suç oluyor, somurtuyoruz yine suç...”²⁸

Midas'ın eşek kulaklarıyla gülünç duruma düşmesi Bergson'un beden ve ruh ilişkisini hatırlatır. Bergson'a göre beden ve ruh arasında bir uyum olmalıdır. Bir kişinin bedensel yanı ruhsal yanına galip gelirse komik olur. Diğer bir deyişle beden, ruhtan aldığı ışığı yansıtmak yerine etkiyi kendi üzerine çekerse komik olur. Kısacası dikkatimizi ruhtan bedene çeken her olay komiktir.²⁹

Midas'ın eşek kulaklarına sahip olması bedeniyle ruhu arasında ciddi bir uyumsuzluk yaratmıştır. İşte halk için komik olan, bu uyumsuzluğun ta kendisidir. Eserin ilerleyen bölümlerinde Midas eşek kulaklarını Berberbaşı'na itiraf eder. Berberbaşı bu sırrı kuyuyla paylaşır ancak sesi sazlıklardan yankılanarak halkla buluşur. Midas için trajik olan eşek kulakları halk

26. Akbaba, Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi, s.95.

27. Akbaba, Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi, s.96.

28. Akbaba, “Midas'ın Kulakları Operasının İncelenmesi”, s.98.

29. Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, s.40-41.